

Een plek waar het
over geloof gaat

Een plek waar het over geloof gaat

Tien praktische
handreikingen
voor waardevolle
catechese

Hans Meerveld

Buijten & Schipperheijn *Motief*

Deze uitgave is geschreven door Hans Meerveld.

De basis ervan ligt in het proefschrift *Opbrengsten van jongerencatechese*, waarop hij in 2018 promoveerde.

Een jaar na zijn promotie is Hans overleden (16 november 2019).

Een plek waar het over geloof gaat was toen in concept voltooid.

Ingrid Plantinga, een collega van Hans, heeft de tekst een eindredactie gegeven.

Vormgeving Buijten & Schipperheijn

© 2021 Buijten & Schipperheijn

ISBN 978-94-6369-159-8

Sponsored by **S**TICHTING **A**FBOUW **K**AMPEN

Inhoud

Woord vooraf 7

1. Jongeren hebben recht op catechese	11
2. Catechese hoeft niet schools	16
3. Overdracht alleen heeft weinig waarde.	21
4. De catechisanten hebben de regie	26
5. De stijl van werken is maar gedeeltelijk bepalend.	32
6. De catecheet is drager en dan pas brenger	37
7. Catechisanten leren veel van medecatechisanten	42
8. Verhalen zijn beter dan uitleg.	47
9. Catechese is een kerkplek	52
10. Onderwijs kan altijd nog.	57
Ter afsluiting: uw eigen catechetische praktijk.	60

Woord vooraf

‘Wat voor zin hebben mijn lessen?’ is een vraag die menig catecheet zichzelf gesteld heeft. Het is precies het antwoord op die vraag wat mij interesseert en daarvoor heb ik wetenschappelijk onderzoek gedaan in catechesepraktijken van vier protestantse geloofsgemeenschappen in Nederland. Dit boekje is geen samenvatting van mijn proefschrift, maar geeft wel de praktische lessen weer uit mijn onderzoek. Het geeft inzicht in wat gaande is in de catechese in protestantse kerken. Het is mijn verlangen dat catecheten en mentoren beseffen dat zij belangrijk werk doen, ook al zien ze niet direct resultaten, en om hun handreikingen te geven om de praktijk te verbeteren.

Voor mijn onderzoek heb ik catechisanten uit verschillende protestantse kerken geïnterviewd en daardoor inzicht gekregen in de denkwereld van de jongeren met betrekking tot geloofsinhouden. Veel van deze jongeren en hun catecheten zul je in dit boekje tegenkomen.

Hun manier van denken over en hun omgaan met de inhouden zijn anders dan die van voorgaande generaties. Want ondanks de verschillen tussen de kerken waarin ik onderzoek heb gedaan, blijkt er tussen de jongeren uit die verschillende denominaties grote overeenkomst te zijn in de manier van omgaan met geloof. Globaal zou je kunnen zeggen dat hun denken de kenmerken vertoont van de postmoderne tijd. Wellicht is de oorzaak daarvan dat ze vanaf de kleuterschool niet in de modus zitten van op gezag aannemen, maar van aangereikte kennis kritisch bevragen en aangeven van wat ze er zelf van vinden. Dit laatste is een interpretatie

van mijn kant, maar dat jongeren op deze manier met kennis omgaan, is gebleken.

Naar mijn idee is in het nadenken over catechese tot nu toe onvoldoende verwerkt dat deze wijze van omgaan met inhouden gebruikelijk is geworden en dat jongeren door een andere bril naar een aantal vanzelfsprekendheden in de catechese kijken. Met dit boekje wil ik verslag doen van mijn zoektocht naar een eigentijdse catechese die hier wel rekening mee houdt. Tegelijk wil ik duidelijk maken dat het voor kerken belangrijk is om te investeren in jongerencatechese, in welke vorm dan ook.

Catechese is voor veel jongeren een van de weinige plekken waar het over geloof gaat. Soms gebeurt dat thuis ook, of in een vriendengroep, maar catechese is de plek waar het vanzelfsprekend is dat het over God en geloof gaat. Deze zaken interesseren de catechisanten. Ze zijn op zoek naar antwoorden op dit gebied. Voor velen is de vraag naar geloof en het bestaan van God een echte levensvraag, beslissend voor de keuzes die ze verder maken.

De onderzochte catechesepraktijken verschillen. In de ene groep hebben de catecheten duidelijk de leiding en moeten de catechisanten vooral luisteren of mogen ze vragen stellen, terwijl in een andere groep de catecheten een onderdeel van de groep vormen en op eenzelfde wijze als de catechisanten meedoen aan de gesprekken. In een van de groepen maakt de catecheet een terugtrekkende beweging, vertelt zelf weinig, maar weet door vragen te stellen de groep goed te laten nadenken over wat geloof voor de catechisanten zelf betekent. Het bijzondere is dat de catechisanten in al deze groepen met plezier naar catechisatie gaan. Mijn onderzoek heeft betrekking op catechisanten van zestien jaar en ouder, die nog geen belijdenis hebben gedaan. De meesten zijn begonnen met catechese toen ze twaalf jaar waren en de groep is in de loop van de tijd erg geslonken. Dat laatste geldt heel sterk voor de PKN-

gemeenten, en in mindere mate voor de kleinere gereformeerde kerken. De catechisanten die zijn gebleven voelen zich verbonden met de groep. Een belangrijke motivatie is verder dat ze een moment hebben waarop ze met leeftijdgenoten en met 'iemand die verstand van geloof heeft' kunnen praten over levensvragen.

In dit boekje wil ik aan de hand van een toelichting op tien stellingen doorgeven wat het onderzoek naar opbrengsten van catechese heeft opgeleverd aan inzichten die van belang zijn voor catechese.

De stellingen zijn:

1. Jongeren hebben recht op catechese.
2. Catechese hoeft niet schools.
3. Overdracht alleen heeft weinig waarde.
4. In het leerproces hebben de catechisanten de regie.
5. De organisatievorm is maar beperkt bepalend.
6. De catecheet is primair drager van de boodschap.
7. Catechisanten leren veel van medecatechisanten.
8. Verhalen zijn effectiever dan uitleg.
9. Catechisatie is een kerkplek.
10. Onderwijs kan altijd nog.

1. Jongeren hebben recht op catechese

Waarom zou je catechisatie geven? In het nadenken over een antwoord op deze vraag heeft het perspectief van de opdracht gedomineerd. De redenering is bekend en steekhoudend: Jezus heeft kort voor zijn hemelvaart de opdracht gegeven het evangelie te onderwijzen. Ouders hebben bij de doop van de kinderen beloofd dat ze hun kinderen zullen laten onderwijzen. Daarbij wordt al gauw gedacht aan catechese.

Catechese wordt gezien als een hulpmiddel om de jongeren tot een zelfstandig geloof te brengen. Bij de doop hebben de ouders de onderwijsbelofte gegeven, met belijdenis doen neemt de catechisant de inhoud van het overgedragen geloof voor eigen rekening. Door middel van de catechese voegt de catechisant zich bij de kerk, het meedoen aan het avondmaal is het teken dat hij kerkelijk gezien volwassen is geworden.

Kerkelijke initiatie is een kernwoord in deze opvatting en theologisch gezien is het verbond, waarin het geloof van ouders op kinderen overgeleverd wordt, de bepalende gedachte.

De beweging die hier geschetst wordt begint bij het aanbod van de kerk, bij de christelijke traditie. Die wordt de catechisant aangeboden in de verwachting dat hij of zij daar amen op zegt. De taak van de catecheet is duidelijk: van hem of haar wordt gevraagd die traditie over te dragen, het liefst zo enthousiast mogelijk om ook enthousiasme bij de catechisanten op te wekken.

Nu is er niets mis met de redenering vanuit de opdracht, maar het is goed om ook eens aanvullend vanuit een ander perspectief

naar de catechese te kijken. Dat perspectief wordt verwoord in de stelling: *jongeren hebben recht op catechese*.

In de stelling wordt het perspectief omgekeerd: niet het perspectief van de gever, maar dat van de ontvanger staat centraal. De jongeren van de kerk zijn gemeenteleden. Gemeentelid-zijn houdt bepaalde plichten in, maar je hebt op basis daarvan ook rechten. Bijvoorbeeld op pastorale ondersteuning. Het is niet voor te stellen dat er bij ziekte en verdriet geen pastorale begeleiding vanuit de kerk wordt geboden, dat is vanzelfsprekend. In het pastoraat is er aandacht voor het levensverhaal van de pastorant. Er wordt gezocht hoe het verhaal van God betrokken kan worden op het verhaal van het kerklid. Het individuele geloof krijgt de aandacht en pastoraat dient het proces van de geestelijke volwassenheid.

Maar jongeren zijn net zo goed als ouderen lid van de gemeente. Hun situatie is misschien niet die van ziekte of dicht bij de dood staan, maar ze hebben er net zo goed behoefte aan dat hun verhaal gekoppeld wordt aan het verhaal van God. Jongeren staan volop in het leven, in de huidige cultuur en in een wereld die vermoedelijk veel groter is dan die van hun (groot)ouders. De meeste jongeren verkennen de wereld, hebben vaak al vele reizen naar het buitenland gemaakt. Dankzij hun kennis, met name van het Engels, laten ze zich ook niet beperken tot informatie uit Nederland, maar halen ze die wereldwijd.

Ook hun ervaringen met kerk-zijn verschillen enorm van die van de generaties boven hen. Jongeren groeien op in een periode van terugloop van het kerkelijk leven. Zij merken dat meerdere leeftijdgenoten of volwassenen de kerk verlaten. Ze kennen allemaal wel klasgenoten of vrienden die die keuze gemaakt hebben. Zij leven in een wereld waarin je je nauwelijks nog kunt voorstellen dat de kerk bepaalt wie je vrienden zijn en dat je je vrije

tijd vooral doorbrengt met geloofsgenoten. Op de school waar ze naartoe gaan ontmoeten ze jongeren met allerlei overtuigingen.

Zelf keuzes maken hoort voor jongeren vanzelfsprekend bij het leven. Ze leven niet in een omgeving waarin de keuzes voor hen gemaakt zijn. Ook niet de keuzes wat betreft geloof. Als iets duidelijk is geworden in mijn onderzoek, is het dat geloofsvragen een grote rol spelen bij deze kerkelijke jongeren. Meestal vragen ze niet om veel kennis, maar wel om existentiële antwoorden. Veel jongeren vragen zich af of God bestaat.

Jongeren zitten vaak in een fase van onderzoeken. Ze doen dat niet afstandelijk, in de zin dat ze bezig zijn met de vraag of ze kunnen instemmen met bepaalde theologische waarheden. Maar ze maken het persoonlijk: ze vragen zich af hoe ze zichzelf tot de inhoud verhouden. De vragen gaan over het bestaan van God, over hun zelfbeeld en over ethische onderwerpen.

Voorbeelden van dergelijke vragen komen naar voren in de volgende citaten:

... ik vind het goed om met geloof bezig te zijn, maar ik heb niet het idee dat het me veel helpt...

... door nare omstandigheden twijfel ik aan de beste bedoelingen van God in ieders leven. Ook al wordt dat beweerd...

Vanuit dit perspectief is catechese voor de kerk een gelegenheid om met deze jongeren in gesprek te raken en in te gaan op de vragen die ze hebben. Het is de gelegenheid voor de kerk om te laten zien dat de inhoud van het geloof niet alleen uit begripsmatige verwoordingen bestaat, maar alles te maken heeft met hoe je je leven vormgeeft, met de vragen waar je als jongere echt mee zit.

Het is een moment waarop de kerk kan laten zien dat de traditie waarin ze staat rijk is en betrekking heeft op het leven van elke dag.

Als de inhoud van het geloof niet relevant gemaakt kan worden, dan zegt het jongeren weinig. Maar relevantie is juist een kenmerk van geloof. Of je dat nu verwoordt als ‘je enige troost’ of in andere termen, het is legitiem om vanuit het perspectief van relevantie naar de inhoud van geloof te kijken.

Een catechisant zegt:

Ik heb het gevoel dat veel onderwerpen die we bespreken niet nieuw voor me zijn, maar dat ik die al weet. Ik zou het veel liever hebben over de toepassing van het geloof. Nu is het te veel theorie. Als het meer persoonlijk is, als het over mijzelf gaat, ja, dan onthoud ik het en dat vind ik het leukst om te horen.

Is het verschil tussen de twee perspectieven – enerzijds een onderwijsopdracht en anderzijds een ‘recht hebben op’ – dat het bij het eerste om de inhoud gaat en dat bij het tweede de jongere centraal staat? Ik geloof niet in deze tegenstelling. Want in beide opvattingen gaat het om de communicatie van het evangelie. Het gaat erom of je als kerk of als catecheet de jongeren bereikt met het evangelie. Het verschil zit meer in hoe het evangelie ter sprake komt: bij overdracht wordt de structuur en de systematiek van de inhoud op zichzelf gevolgd, zodat het een goed te volgen verhaal is. In het tweede geval blijft die inhoud van belang, maar die bied je aan als antwoord op de vragen die op dat moment echt leven. Dat is primair een didactische zaak, geen kwestie van ofwel vanuit de mens óf vanuit God denken.